

chronologiai kézikönyvét, mely nagyon elterjedt és sok nyelvre fordítottatott le.

1752-ben Hell bevégezte a szerzet próbaéveit Besztercebányán. Ekkor megbízást kapott, hogy Nagy-Szombatban csillagvizsgáló-intézetet állítson, azonban, épen mikor e megbízásnak eleget teendő, útnak indult, egy ellenkező rendelet Kolozsvárra parancsolta, hogy ott hasonló intézetet állítva, egyszersmind a mennyiségtant is tanítsa. Itt leginkább a villamossággal foglalkozott és szorgalmasan kísérletezve, sok mindenre jött rá, a minek helyességéről később, — nem csekély öröme, — Franklin és Beccaria műveiből meggyőződhetett. Itt adta ki iskolai használatra szánt számantát is. A matematika összes ágazatait ki akarta dolgozni. Erről a szándékáról azonban le kellett tennie, mert meghívást kapott Bécsbe, hol az 1755-ben elhalálozott Marinoni helyére az ugyanannak eszközeivel fölszerelt csillagvizsgáló-intézet főnökévé nevezte-tett ki.

Rendkívüli elfoglaltsága mellett is még mindig talált időt arra, hogy népszerű eróműtani előadásokat tartson, mindaddig, a míg a híres csillagászati Ephemeridák rendes kiadásába nem fogott.

A bécsi csillagvizsgáló-intézetnek tíz évig volt elismert tekintélyű igazgatója, ekkor — 1767-ben — Dánia azzal az ajánlattal tisztelte meg, hogy az 1769 jun. 3-án bekövetkezendő érdekes *Venus*-átvonulást Vardöben megfigyelje. Hell, mint maga mondja, nem kevésbé bámult ezen a meghíváson, mivelhogy Dániában senkivel sem állott összeköttetésben s így méltán hihette, hogy az ő neve ott teljesen ismeretlen. Mindazáltal némi levélváltások és Mária Terézia királyunk beleegyezésének megnyerése után, készséggel határozta rá magát, társul választván a Fehérmegyében Tordason született Sajnovics Jánost, ki a bécsi csillagvizsgálóban két évig mellette segédkezvén, annyi csillagászati készletséggel bírt, hogy esetleg az ő — Hell — megbetegedésével helyette működhetett.

Hell Miksa társával, Sajnovicssal, már 1768 április végén elindult a nagy vállalatra és ment, akkor még mondhatni uttalan-utakon Kopenhágáig. Innen Skandináviába s a szárazon föl egész Throndjemig, hol hajóra szállott és tengeren, nagy viszontagságok, sok és nehéz küzdelem után, egyszer még életveszedelemben is forogva, október havában végre Vardöbe ért.

Itt observatoriumot építve, a hosszú telet az ő örökös éjszakájával kihuzva, a fekvést csillagászatilag meghatározta s a *Venus* átvonulását legfőbb mozzanataiban, t. i. a Nap korongján át való be- és kilépését meg is figyelte, tehát a legfőbb elemeknek, a melyeknek alapján a Napnak a Földtől való távolságát kiszámíthatta, — így birtokába jutott.

A visszaautazás azonban sok idejét rabolta el. A közlekedési eszközök gyarlósága, a különböző pontokon több napig tartó veszteglés, végre a kopenhágai tartózkodás, melynek tartamát leginkább fogadtatások és különféle formások töltötték be, mind hozzájárultak, hogy Hell megfigyelésének eredményét késlekedve, a végrehajtástól számított mintegy fél esztendő mulva tehette közzé.

Hozzájárult ehhez az a körülmény, hogy a nagyérdemű égi jelenséget a kedvezőtlen időjárás miatt a többi éjszakai állomások megfigyelői részben épen nem, részben pedig csak hiányosan láthatták. Nagyon is érthető tehát, hogy a csillagászok figyelme és érdeklődése egyszerre és Európászerte feléje fordult, s mikor végre megfigyelésének várva-várt eredménye napvilágot látott s a többi megfigyelő-jegyzeteivel összehasonlítva, az adatokban levő nagy differenciák nyilvánvalók lettek: a Hell-féle közlések meg-

bizhatósága általánosan kétségbe vonatott s azoknak költött, vagy legalább is hamisított voltát Hellnek nyiltan szemére vetették.

A hosszadalmas és — valljuk meg — jobban tartalmatlan védekezések, miket akkoriban közzétett, hatástalanok maradtak s a nevéhez tapadt szennyfoltot le nem moshatták.

Hell a vád terhe alatt meg is halt.

Történt azonban a huszas években, hogy Németország egyik legjelesebb csillagásza: *Encke* vállalkozott, hogy valamennyi megfigyelést, mely a *Venus* múlt századbeli s így az 1769-iki átvonulásáról is megjelent, egybeveti s ezekből a Földnek a Naptól való távolságát kiszámítva, meghatározza.

A Hell Miksa-féle közleményekben ugyanazokra az akadályokra bukkant, a melyeken elődjei is megütköztek; mindamelllett a vardői állomás rendkívül kedvező fekvése mintegy rákényszerítette, hogy a Hell megfigyeléseit, úgy a mint ő azokat közzétette, fölhasználja. De még ekkor sem világosodott ki, hogy Hell minő és mennyi változtatást tett közleményeiben — ha ugyan egyáltalán tett.

Végre a harminczas években egy szerencsés véletlen folytán megtalálták Pater Hell vardői naplóját, a melybe ott helytt, csillagászati megfigyeléseit jegyezte s ezzel — mint hitték — az egyetlen eszközt, melylyel az észleletek közzétett adatainak hitelessége megállapítható.

Littrow — akkoron még fiatal assistens — ráadta magát a kritikai munkálatra, megállapította, hogy a naplóban sok a vakarás, az utólagos beirogatás, s hogy a végeredmény szerint a Nap közelebb esnék a földhöz, mint a hogy azt *Encke* kiszámította. A vége az lett, hogy Hellről az utólagos kiigazítás vádját ismét nem lehetett levenni, de annyi kétségtelen volt, hogy a *Venus* átvonulását csakugyan megfigyelte.

De hova-tovább Hell számításait a legújabb és legjobb vizsgálatok adatai mindinkább helyeseknek bizonyítják; a Nap közelebb áll a Földhöz, mint azt *Encke* kiszámította; a Hell paralaxis száma talál. Hozzá még úgy látszik, hogy az a napló, a melyről fentebb megemlékeztünk, még sem az eredeti s hogy az utóbbi valószínűleg Dániában maradt.

A dolog tehát ma úgy áll, hogy Hellt számításainak végső eredménye nemcsak hogy rehabilitálja, hanem oly vizsgálónak is bizonyítja, ki messze elébe vágott annak a kornak, a melyben élt.*

Pater Hell élete végső szakában kizárólag egy könyv megírásával foglalkozott, mely vardői útját részleteiben ismertetni lett volna hivatva. Azonban a művet nagyon is széles alapokon kezdte, a mi annyival nagyobb hiba volt, mint-hogy ő maga teljesen vagyontalan lévén, 300 frtnyi fizetéséből még a saját életszükségleteit is alig fedezhette, nem hogy a kiadás tetemes költségeire áldozhatott volna. Igaz, hogy később Mária Terézia ehhez az összeghez, — tekintettel a kiadandó munka költségeire, — 400 frt személyes pótlékot csatolt, de még így sem volt a jövedelem arányban a kiadásokkal. És mivelhogy szerzete fölőslatása is nyomasztólag hatott kedélyére, tervével előleges pénzbeli áldozatai daczára is, teljesen föl hagyott s azontul csak csillagászati megfigyeléseit tette közzé.

Jellemző, hogy Dánia királya, VII. Keresztély, a tudomány érdekében végzett hosszú és veszedelmekkel járó fáradozásaiért évi 1000 frt járadékot ajánlott föl Hellnek, melyet azonban ő visszautasított, «minthogy cs. kir. udvari csillagász létére fáradozásai eredményének dicsősége

* A magyar tud. akadémia Herman Ottó kezdeményezése folytán megindította Kopenhágában a kutatásokat azzal a célzattal, hogy Hell ügye végre teljesen tisztáztassék.

megbízóit illette, s így ezért idegen fejedelem javadalmazását el nem fogadhatta».

A Bécsben föllábitandó akadémiának tervezetével is őt bízták meg. Ezt lelkiismeretesen ki is dolgozta, de a betöltendő helyekre csupa jezsuitákat jelölt ki, miért is Mária Terézia a tervet rövidesen visszautasította.

Ezután a világtól mind jobban és jobban visszavonult. Napjai teljes egyhangúságban perregtek le egymásután. Egészsége kielégítő volt egész 1792-ig. Ekkor hirtelen makacs köhögés rohanta meg, melyet semmi házi szer elűzni nem bírt. Fokként gyöngült, úgy, hogy szobáját sem hagyhatta el, sőt már lábain megállni sem tudott többé. Vesztére egy török követ látogatta meg az intézetet, kit szobájában fogadott és tudományos eszközei mutogatásával tőle telhetőleg mulattatni törekedett. Ez alkalommal végkép kimerült. Tüdőgyulladásba esett, s noha orvosa mindent elkövetett megmentésére, minden késő volt. Nehány napig javulás és rosszabbodás között hanykódva, 1792 április 14-én d. e. 10 órakor kiszenvedett.

Hült tetemei Bécsből néhány mérföldre, Enzensdorfbán, egy barátja, Penkler báró birtokán tétettek nyugalomra. Hamvai fölött *Denis* következő sírírata díszlik:

Corpore dum posito levior tellure relicta,
Condidus ad Superos *Hellius* urget iter,
Et nunc has stellas, nunc illas transvolat, inquit:
Sat vos suspexi; despiciere incipiam.

HERMAN OTTÓNÉ.

ÁLOMVILÁG.

Bryant V. után.

Álmod volt, mely nem volt egészen álom:
Sajkán valék mérhetlen tengeren;
Sirályok szálltak esőnakom körül,
Búsán sivitva vészről szüntelen.
Aztán kitört egy óriás vihar:
Üvöltve tört rám a veszett elem;
Szemem lehunyva vártam a halált —
Multamba tévedt bolygó szellemem.

De változás jött álmod szellemére:
A vész elült, a víz lecsöndesült;
Szivárvány díszítette az eget,
S a nap mosolygott a ború megül.
Kis csónakom a part felé közelgett:
Ott ált egy csábos szép tündérléány;
Arczán mosoly, kitarva karjai —
Jelen! te küldted álmodat reám.

Más változás jött álmod szellemére:
Sajkám a révbe ért, s az égi lény,
Kiért kiálltam annyi vészt s vihart,
Örömsugárzó arczezal jött elem.
Ölembe zártam édes boldogan:
Ajukunk egy hosszú csókban összeforrt,
Mely megjutalmazott küzdelmemért —
E szép álom: jövőmnek álma volt.

POPINI ALBERT.

KAKUK.

Visszaemlékezés.

Irta HALIS ISTVÁN.

Zsiga-névnapot tartottunk május másodikán. A névnapot ünneplő igazdának parancsolatjára már a lakoma kezdetén elzárták a kaput, s így történt, hogy csak reggeli négy óra tájban sikerült elszöknöm, akkor is a megvesztegetett kapu segítségével.

Csendes ballagás közben későn vettem észre a régen nem látott májusi hajnal csodaszépségét; de a mint észrevettem, rögtön meglevencedett a multságban elgyötört testem, és a megújuló természet varázsa kicsalt a közeli erdőbe, a nélkül, hogy akartam volna.

A harmatos fák alatt jártomban olyan könyűvé lön testem-lelkem, mintha most is fiatal gyerek volnék még. A mindenséget betöltő ragyogás, a madár-fütty és friss levegő azokat az időket hozták emlékezetembe, melyeket régen

eltemetett a hivatalozobának pora. S mikor a távoli fákról az a régi ismerős szó köszöntött; «kakuk-kakuk», akkor oly élénken fölrajzoltak előttem gyerekkorom örömei, hogy megindultságom miatt behúnytam szememeimet. Mert akkor el nem mulasztottam egyetlenegy alkalmat, hogy jövendő éveimet a kakuk-kiáltásokból meg nem állapítottam volna, sőt a kakukszó provokálása által esztendőim számát meg nem szaporítottam volna.

Az egyik emlékhöz láncszemek gyanánt kapcsolódnak a többiek. Magam előtt látom diákkoromat, mikor a tavasz kinyíltával az erdőben csatangoltam minden vakációsnapon. A csatangolásból rendszerint az éhség kergetett haza, és tépett ruhában, elfáradva, néha esőzöttan állítottam be édes anyámhoz, mikor az anyai gondoskodás «szülőszomorító, könyvkerülő, ruharezmán» kijelentések között elemozsinával sietett megtönni az éhes diákat.

Valami foglalkozásom mindig akadt az erdőben. Madarak fészket kutattam, mókus után szaladgáltam. A hol piros eper nevetett rám, ott beléhasalt a fübe: jaj, de milyen gyönyörűség volt azt az illatos gyümölcsöt szájjal leharapni a száráról, és csak akkor nyújtani utána kezemet nagy lustán, ha semmiképen se lehetett *amúgy* hozzáférni.

Egyszer annyira kedvezett a szerencse, hogy eleven kigyót tudtam fogni. Gyönyörű kis barna állat volt. A közönséges kigyó könnyen szelidíthető: hazáig ez is megszeldült egészen. Karesu testét kedveskedve simogattam, ő pedig hizelegye, simán csúszott karomon föl-alá, remegő nyelvét ki-kinyújtogatva. Imperatori méltósággal mutattam be a kedves állatocskát anyámnak. Hanem erre elszakadt az elszakadhatlannak tartott anyai türelem és nagy hirtelenséggel kellett szégyenszemre elfutnom az anyai látóhatáron tuleső bátorságos helyre, miközben jól hallottam, hogy Patkó Pistát és Sobri Jóskát magasabb polcra teszi édes anyám becsület dolgában, mint a hol én voltam.

Hej gyerekek, akkor volt ám a diáknak finom élete!

Október hónapban kezdődött a *beiratás*. Hogy ne szomorkodjunk: a beiratási aktushoz új ruhába öltöztettek bennünket, melyen annyi volt a ragyogó pityke, hogy örömmünkben alig tudtunk megállani ficzkádozás nélkül a nagyhatalmu direktor úr előtt. Milyen gombozás vár ránk, mihelyt levághatjuk az új ruháról a fényes darabokat!

Tanulni nem volt szokás és így az iskolázás csupa multság volt. Ugy éltünk mint a kakukfiak: csak ettünk és verekedtünk.

Legfőbb kötelességünk volt megmenteni a hazát. Ezt már a beiratás után rögtön megtettük olyképen, hogy a kétféjú madarakat művészileg kivagdaltuk könyveink czimlapjáról.

Aztán következett a *törvény-olvasás*; ez alkalommal hirdették ki a két hétig tartó szüreti vakációzt, a mi fölött annyira örültünk, hogy a fölolvastott törvényekből semmitse jegyeztünk meg magunknak.

A *mi* szüretünk abból állott, hogy pusztítottuk a szőlőt, dobáltuk a gyümölcsöt, lehevertük a füvet, lövöldöztünk olyan pisztolyokkal, melyeket nagy agyafurtság mellett csináltunk lyukas kulcsokból. (A rendes pisztolyok a policzajnál voltak.)

Közben háborúst játszottunk.

(Ugy bizony, Muki, háborúztunk! És most nagy nevethekem támad, ha elgondolom, hogyan dugdossa majd előled ezt az ujságot édes anyád, mert minden haszontalan firkalást végig szoktál betünni, te túlérett és mégis éretlen fiu, s e miatt attól fél édes anyád, hogy ezt is elolvasod és kedvet kapsz kék foltok árán megerősíteni győnge izmaidat az általad rendezendő gyerekek-ütközetekben. Ingvenvaló félelem! Ugysem verekedhetnél, mert ehhez társak kellenek, pedig most nincsenek játszó gyerekek.)

A háborúban mindenikünk magyar huszár akart lenni, s az ütközet megkezdése előtt olyan verekedést rendeztünk annak tisztába hozása végett, hogy ki legyen német, a mely magánál a háborúnál is többet ért. Sőt ha fejünk beverése mellett győztünk: úgy lenéztük a megvert sereget, mintha fejünkkel az égig érnének. Csak-hogy ilyenkor különféle ravasz módokon el kellett titkolnunk otthon a kapott folytonosság-hiányokat és daganatokat, mert fölfedeztetés esetén még egy ütközetet kellett végig harcrol-

nunk a papával, részünkről — fájdalom — mindig diestelenül.

Hát az öregek hogyan kényeztettek bennünket! Sohasem volt számunkra egyebük mosolygásnál. Akkor még tudtak nevetni az emberek! A fölött is örültek, ha elverték hadseregünket a szomszéd potentátok.

Szüret után meg épen nem kellett tanulni. Igaz, hogy néha a tanító érintkezésbe hozott egy spanyolnádat a tudatlan discipulus poros nadrájjával, — de ilyen csekélységet akkor se vetünk föl, most pedig úgy tetszik nekem, mintha csupán kedveskedés okáért tette volna tanítónk.

Aztán privátába nem kellett járni, sőt madám se volt mellettünk, hogy francia szavakkal vexáljon.. Nem volt magyar miniszterünk se, a ki azon törte volna eszét, hogyan lehet a diákot minél inkább megterhelni. Minket szigorú rendeletekkel akartak németté tenni. Az iskola volt a fészek, hol a magyar fiút németnek nevelik.

A szigorú rendeleteknek volt is eredménye: a diákság semmit sem tanult németül, sőt azt is eltagadta, mi ráragadt volna tanulás nélkül. Így nőtt fel az a nemzedék, mely maig se tud németül beszélni.

A német órákat nagy gaudium között tartottuk meg, mert ritkán volt szó a német nyelvről, hanem a legtöbbször szavaltunk: huszárokról, kik sírnak, üstökösről, *kinek* meg kell jelenni az égen, és több ilyen furesaságokról.

Csodálatos világban éltünk. *Zsiványost* játszottunk legszívesebben, a futó betyár birta szeretetünket s a zsandárt gyűlöltük lelkünk mélyéből. Alig merem fölemlíteni, hogy az egész vármegye nevetett örömeiben, mikor *Apátiban* a Steueramt pénztárat elrabolták a szegénylegények, — mert most magam előtt se tetszik valószínűnek ez a dolog.

Ugy június vége felé lehetett egyik csütörtökön. Épen zsiványoztunk javában, mikor a sógorom közénk állított egy kocsiával és a szőlő-hegyre invitálta az összes zsiványokat a zsandárokkal együtt. Nem akartunk elmenni, viszontartott a pompás játék. Csakhogy a furfangos sógor tudta gyöngéinket: azt ígerte, hogy a szőlő-hegyen fölülhetünk a *Csillagra* meg a *Bujdosóra*. Micsoda? — egy pillantás alatt egymás hátán voltunk a kocsiokban; azzal a biztatással, hogy lóra ülhetünk, kicsalhattak volna bennünket a világból.

Volt lovagolás a szőlőben! Persze, csak úgy szörén ültünk lóra, mert nyereg nem volt. De a nyereghiány nem tett különbséget, mert a ló épen úgy *megcsikózott* alattunk, mintha nyeregben ültünk volna. Sohase történt kutya bajunk sem.

(Ezer szerencséd Muki, hogy nem mersz lóra ülni, mert ha egyszer leesnél: édes anyád még az orrod se engedné kidugni a dunyha alul két hétig.)

A szőlőben munkálkodtak valamit. Nem tudom, hogy saraboltak-e vagy szőlővesszőt kötöttek, — de arra emlékszem, hogy a munkásoknak is ott volt egy sereg apró gyermeke. Akkor t. i. a munkásember magával hozta a szőlőbe az egész családját, a felnőttek dolgoztak, a gyermekek hanczuroztak. Különbem sem tekintették másnak a szőlőmunkát, mint mulatságnak.

Hanem azért a gyermekeknek is hasznát vették, ha valami csellel munkába tudták fogni. Minket például imígyen fogtanak meg.

Épen most rázta meg néhány munkás a cseresnyefákat és kezdték összeszedni a túlérett nagyszemű *fekete cseresnyét* pálinkának.

Én a fák alatt fekszem és mód nélkül kaczagok a fölött, hogyan csiklandozza hátamat a lehulló cseresnye-tömeg. Nini, mily gyönyörű piros foltok pingálódnak a ruhámra! Kár, hogy mindjárt akad megrontója a jó mulatságnak. «Pista, te is szedj cseresnyét», — szólított meg a nevetőszemű sógor, — «egy hatost fizetek egy kosárért.»

Fölugrottam, mintha puskápól löttek volna ki.

— Igazán?

— Ha mondom.

Szó nélkül fölön fogtam egy kosarat, alig néhány percz alatt színültig megtöltöttem cseresnyével — és a sógor elé czipelve kinyújtottam kezemet. «Hol a hatos?»

«Itt van!» mondja a sógor és mellényzsebéből kihalászott egy papiros hatost, miután figyel-

meztetett, hogy ilyen rögtön exequálni nem illő dolog.

(No, ezután nem kérem mindjárt a munkabért: tudok én böcsületet!)

Nem telik el öt percz: a gyerekek az egész hegyhátról odafutnak. Mindenik cseresnyét akart szedni.

Nem oda Buda. Csak az állhat munkába, ki fogadást tesz, hogy nekem adja a munkabért. A pénzt összegyűjtjük, bemegyünk Kanizsára és veszünk egy igazi eleven szamarat. Van ott elég. A ki több hatost szolgál, többször ül a számaron. Milyen multság lesz ebből!

A sógor pedig kinevezett egyet közülünk számvevőnek és elment, azt mondva, meg kell néz-nem a felső munkásokat. A csikók jó úton voltak már.

Mi pedig szedtük a cseresnyét túlságos szorgalommal. Annyi időnk se jutott, hogy összevesz-hettünk volna a fölött, kiket fogunk megtisztelni a számár vezetésével.

Ha egy-egy gyerek megsokalta a munkát és ellenzéki hajlamokat árult el, a rögtöni elcsapással való fenyegetés újra engedelmes mame-lukká tette. A számvevői hivatal alig győzte, anynyi kosarat kellett jegyzékbe vennie.

Immáron két óráig dolgozhattunk. Mindig erősödött a lázongók száma. Magam is néze-gettem, hogy jön-e fizetni a sógor, mert a hivatalos statisztika szerint már tíz forint körül van a járandóságunk. Persze a számvevő szemet hunyt a felígült kosarak előtt.

Nem lehetett tovább kitartani: beszünttettem a munkát, az összes munkások kíséretében fölkerestem a sógort, és jegyzék átnyújtás mellett formuláztam követelésünket.

A sógor elcsudálkozott. Hogyan lehet ez? Hiszen igaz, hogy ő ígért egy hatost egy kosárért, de azt meg is fizette; többet nem ígért, tehát ezen alapon nem szabad tőle követelni, két kosárért két hatost, háromért három hatost és így tovább számtalan sok hatosokat.

Nem volt elég, hogy nem fizetett, hanem impertinens célzásokat is tett bizonyos diákra, ki az examenkor lázsiást kapott, pedig nem tud helyesen gondolkodni.

Le voltam pipálva. A számár-részvényesek lyncheiése elől szöknie kellett a bank-alapító direktornak.

Mielőtt a kárvallottak magukhoz tértek volna megdöbbenésükből: én már a hegy éjszaki oldalán voltam, hol senki sem járt, és meglapul-tam a füben egy óriási gesztenyefa alatt. Itt nem fognak megtalálni.

Valószínű, hogy öngyilkossá leszek, de tudatlanságomban nem jutott eszembe ily könnyű megoldás, mert az én időbeli diáknak nem kellett mindent tudni, mint most kell. Pedig elke-seredett állapotban voltam. Fejemet kezeimre nyomtam és megfogadtam, hogy föl nem nézek az egész világért.

A kétségbeesés eme pillanataiban madárkiáltozások ütötték meg füleimet. Csak az Isten őriztett, hogy fogadásom megszégésével rögtön fel nem ugrottam. Elöttem, a ki megismertem a madarat röpléséről, tolláról, fészkeről, tojásáról, füttyüléséről, jajgatásáról, (mert jajsza van minden madárnak,) előttem ezek a hangok ismeretlenek voltak.

Először ritkán, később sűrűbben kiabáltak az ismeretlen madarak; sőt fölöttem is röpködtek: tisztán hallottam figyelő füleimmel. Egyre nehezebbé lön fogadásom megtartása. Nem, azért sem nézek föl. Minden kísértés kárba vesz.

Egyszer suhintást hallok és madárszárnyak surolását érzem spenczeremen. (Kedvedért, Muki, megmondom, hogy mi volt a spenczer: zsarnokság elleni küzdelem pitykével.) Fölkaptam fejemet, mielőtt tudatára jöttem volna, hogy megszegem fogadásomat.

Két madarat láttam röpködni köröttem, azok egyike érintett meg; formájukról és hamvas színükről azonnal megismertem bennük a kakukot. Mellettem ide-oda röpködtek, köröket írva a levegőben. Szünet nélkül háborgatták a sir széléről visszajött bankdirektort.

Néztem, néztem őket. Végre tünődni kezdtem a tapasztaltak fölött. Mégis különös, hogy mindig itt röpködnek mellettem, holott rendszeren messzire kerülnek az embert. Vakmerőséggel határos, milyen közel járnak hozzám: utóbb még az orromat is beütik, ha nem vigyázok. Aztán mirevaló az a szünetnélküli vészkiáltás, melyet csak a *fészekrakó* madarak hallatnak, ha veszély fenyegeti családjukat: hiszen a kakuknak nin-

csen családja, mert Hanák János (akkor használatos tankönyvíró) szerint — «hosszú íktű farkkal bír a kakuk és más madarak fészkebe rakja tojásait».

Pedig ennek a kakukpárnak mégis fészke van a közelben valahol, akármit mond Hanák János. De hol keressem a fészket: fán, bokron, fűben vagy földszakadékban?

Megakadtam, nagy praxisom daczára. Végre (hivatalosan mondva), tekintettel a körülményekre, általam a következő határozat hozott: «Emberek közé úgysem mehetvén, megvigyázlak kakuk, ha egy hétig kell is utánad leselkednem, hogy megtudjam miért bolondítasz engem!»

Mintha nem is ügyelnék a kakukra, fölkeltem, lesétáltam a szőlőhegy alá, nagy kerülettel visszajöttem és előbbi helyem közelében lefeküdtem egy lasponya-bokor mellé.

A két kakuk még mindig azon a tájon röpködött. Már nem jajgattak, tehát nem vették észre visszajöttem. Rendszeresen a gesztenyefára repültek, miből megállapítottam, hogy ott van a féltenivalójok: a fészek. Gondosabb megfigyelés után azt is láttam, hogy mindegyik visz valamit a csőrében, a mi csakis féreg lehetett, mert néha kivehettem, hogyan ficzkádozik.

Most már teljesen bizonyos voltam, hogy családjuk van, s az eledelt kicsinyeiknek hordják.

A ritka fölfedezésnek úgy megörültem, hogy a szamarat is elfelejtettem. Még egy darabig vigyáztam, jól megállapítottam, hogy melyik ágon kell lennie a fészeknek, azután feszes nadrágnak némi hátránya mellett fölmásztam a gesztenyefára.

Csakugyan ott találtam fészket is, kakukfiókat is. Mindakettő meglepett: a fészek azért, mert zöld mohával volt benöve, vagyis a kakukpár nem csinált új fészket, hanem egy már sok évvel ezelőtt elhagyott madárfészket foglalt el; — a kakukfiú pedig azért, mert egyesegyedül volt a fészekben, holott nincsen madár, melynek családja egyetlen fiókból állana.

Annyira falánk volt az a majdnem teljesen meztelen kakukfiú, hogy mindig eltátotta száját eledelért és többször bekapta újjaimat, mikor hozzányultam.

A ritka madarat hamarjában zsebredugtam és megkezdettem a katabázist.

A visszavonulás közben megint meglepett valami: a kakuknak szeretete fia iránt. Mikor észrevette a kakukpár, hogy viszem a kicsinyüket, a szó szoros értelmében rám rohantak. Kiütötték kalapomat, csőreikkel vagdostak s kicsi hija, hogy le nem dobtak a fáról. A sok vétekekkel vádolt kakuknál erősebb szülői szeretetet találtam, mint más madaraknál. Maig is sajnálom, hogy szeretetük meg nem indított s vissza nem tettem a kakukfiút fészkebe, csak hogy a gyermek önzése nagyobb, mintsem megválni tudjon örömének tárgyától.

Alig értem földre, futottam az elhagyott pajtásokhoz. Arczom örömtől sugárzott és a kakukot magasra tartva kiabáltam: «Nézzetek ide, kakukmadarat fogtam, kakuk-kakuk!»

A hűtlenül elhagyott részvényesek hozzám özönlöttek, és bámulatukban elfelejtettek megverni. Azzal a ritka szerencsével kárpótoltam őket, hogy madaramat megsimogathatták, sőt némelyiknek azt is megengedtem, hogy kezébe foghassa.

Nyakig usztam a társak irigysége fölötti gyönyörben. De a dicsőség csak addig tartott, míg Szántó Jóska elkiáltotta magát: «Nini, a madár dereka el van törve!»

Magamhoz ragadtam drága jószágomat és szem alá vettem. Csakugyan! olyan a háta, mintha valamikor eltört volna és a csont rozszul forradt volna össze; akkora lyuk volt rajta, hogy az újjam hegye belefért.

A fölfedezés lesujtott. Akkor még nem tudtam, hogy minden kakukfinak olyan háta van; Hanák János se tudta.

A kakukot majdnem elajándékoztam boszúságomban, ha vissza nem tart az a gondolat, hogy nem szabad értéktelennek föltüntetni madaramat, mert ez esetben a füstbement számvásárlásért rögtön interpellálnak és boszantanak. Azt mondtam tehát, hogy épen az teszi becsebbé más madaraknál, mert törött háta van. Egész nap tüntetőleg dédelgettem a kakukot és sikerült a gyerekek bámulását ébrentartani, kik kitüntetésnek vették, ha enivalót hozhattak madaramnak.

Este hazavittem. Puha fészket csináltam számára egy szakasztóban és napról-napra fokozódó

PUKY GYULA.
(Debreczen.)

ERDÉLYI SÁNDOR.
(Győr.)

PAISS ANDOR.
(Temesvár.)

ELEKES PÁL.
(Maros-Vásárhely.)

BLASKOVITS ISTVÁN.
(Pécs.)

VAJKAY KÁROLY.
(Budapest.)

LEHOCZKY KÁLMÁN.
(Pozsony.)

DOLF.

SÉLLEY SÁNDOR.
(Szeged.)

ZÁDOR GYULA.
(Nagy-Várád.)

BERCZELI BERCZELLI JENŐ.
(Kolozsvár.)

gyönyörűséggel neveltettem. Mielőtt iskolába mentem, sohase felejttem el szigorúan meghagyni, hogy a míg én a tudományt szedem magamba, addig a kakukot ellássák ennivalóval, mert másképp valami borzasztó dolgot fogok művelni.

Igy ment néhány hétig. A madár fejlődött szépen. Alig jött ki a *pálczás tolla*, már olyan fürgé volt, hogy folyton vigyáznunk kellett reá, nehogy kiszökjék a konyhából, a hol szakasztója állott. Megevett az a madár mindenfélét: főtt húst, nyers húst, tésztát, gyümölcsöt, férget, bogarat. Megetettünk vele mácsikot majd egy tányérral és még mindig tátotta száját eledelért. Nem csoda, ha néha azt mondta édes anyám: «Megezz bennünket ez az ördög madara».

Az ördög madara evett, míg megtollasodott, akkor elröpült és sohase jött vissza többé, miként eltűnt és nem jön vissza ifjuságom.

A KIRÁLYI ITÉLŐ-TÁBLÁK ELNÖKEI.

Sem az 1872-iki szervezés, sem az 1875-iki redukezió nem volt jogszolgáltatásunk történetében olyan mélyreható, és oly gyökeres átalakulást ígérő intézkedés, mint az a reform, mely a királyi ítélő-táblák szétosztásával veszi kezdetét. Amazok csak a birói szervezetet, annak is csak alsóbb tagozatait érintették, míg a mostani első sorban szintén a birói szervezetet illeti ugyan, de már félreismerhetetlenül magán viseli azt a jelleget, hogy csak első lépés abban az irányban, melynek célja egy minden tekintetben megbízható, gyors és olcsó igazságszolgáltatás, a minek fájdalmasan érzett hiánya oly nagy akadály volt előhaladásunknak.

A nagy reformmunkát az eddig központosított közbenső forumnak országrészek szerinti megosztása vezeti be; de nyomon követi a bírósági szervezet olyan rendezése, mely lehatol a legalsó fokig s az első folyamodású bíróságok színvonalának emelésében, az első forumok javításában és erősítésében keresi a jó igazságszolgáltatásnak egyik főfeltételét; tehát ott, a hol az igazságot kereső közönség érintkezése a törvénylátó közegekkel a legnagyobb.

Ha ekként valamennyi fokozataiban meg lesz alkotva egy olyan birói szervezet, melyre bizalommal tekinthetünk, — kevesebb aggódással léptethetjük életbe azokat a rendszerváltoztatás természetével bíró perjogi átalakításokat, melyek a mai nehézkes írásbeli eljárás helyett a szóbeliség és közvetlenség alapelveire fektetve, eszményét képezik úgy a hazai jogászvilágnak, mint azoknak, a kik segítségét igénybe veszik.

Megérthető, hogy ennek az egész jogéletünket átkaroló reformműnek sikerére döntő hatásának kellett lenni az első lépés szerencsés megtételének. Végzetessé válhatott volna minden további reform-intézkedésünkre, s az egész törekvés sikerére, ha mindjárt az első lépés ballépésnek bizonyul. Ennek nem volt szabad megtörténnie. S ezért rendkívüli óvatosságra, tapintatosságra, s úgy a dologi, mint a személyi ügyekben tiszta tájékozottságra vala szükség, hogy a decentralizáció úgy vitessék keresztül, a mint azt a helyzet és a rendelkezésre álló erőtevényezők lelkiismeretes kombinálása megnyugtatónak mutatja ki.

Valóságos sztratégiát kellett tehát kifejteni s azt tapintatos és erélyes kézzel hajtani keresztül. Annál is inkább, mivel itt nem egyedül körülményekkel, de egyúttal személyekkel kellett történnie a számvetésnek. A személyi jogos érdekeket lehetőség összhangba kellett hozni a közérdekkel, de vigyázni, hogy ennek fölébe ne kerelkedjenek. A jogos magánérdekek teljes ignorálása könnyen vezethetett volna elégedetlen, önmagában meghasonlott felső birói kar alkotására, s annak is csak az igazságszolgáltatás adta volna meg az árát. De a magánérdekek különös tekintetbevétele ismét az új birói testületek he-